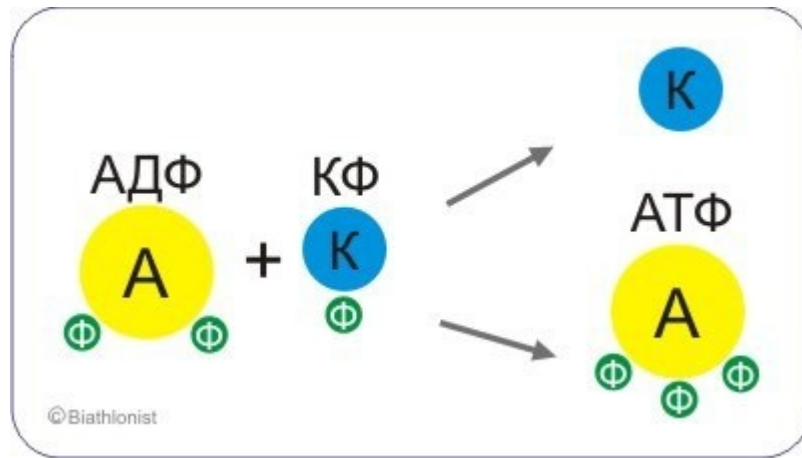

Біохімія м'язової та сполучної тканин

М'язи (> 40% маси тіла)

– молекулярна система, що трансформує хімічну енергію АТФ у механічну енергію скорочення та руху

Властивості м'язів

- Збудливість
- Скоротливість
- Провідність

Функції м'язів

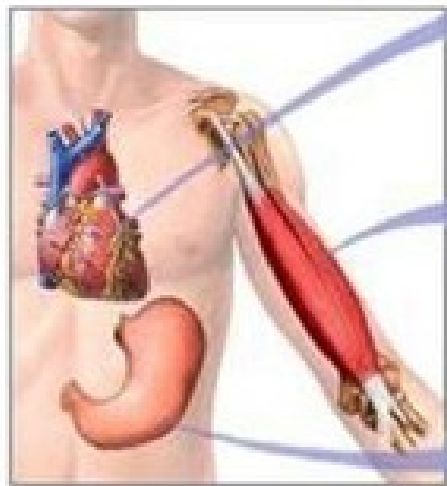
- підтримка положення тіла
- рух
- кровообіг
- дихання
- моторика ШКТ
- сечовиділення
- інші

Типи м'язової тканини

Скелетні
м'язи

Гладенькі
м'язи

Серцевий
м'яз

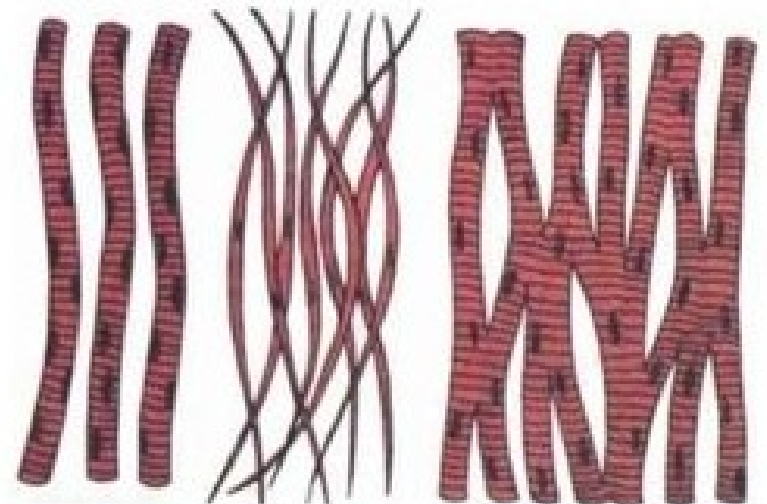
Cardiac muscle cell

Skeletal muscle cell

Smooth muscle cell

Міоцит

Сарколема

електрично-збудлива
плазматична мембрана

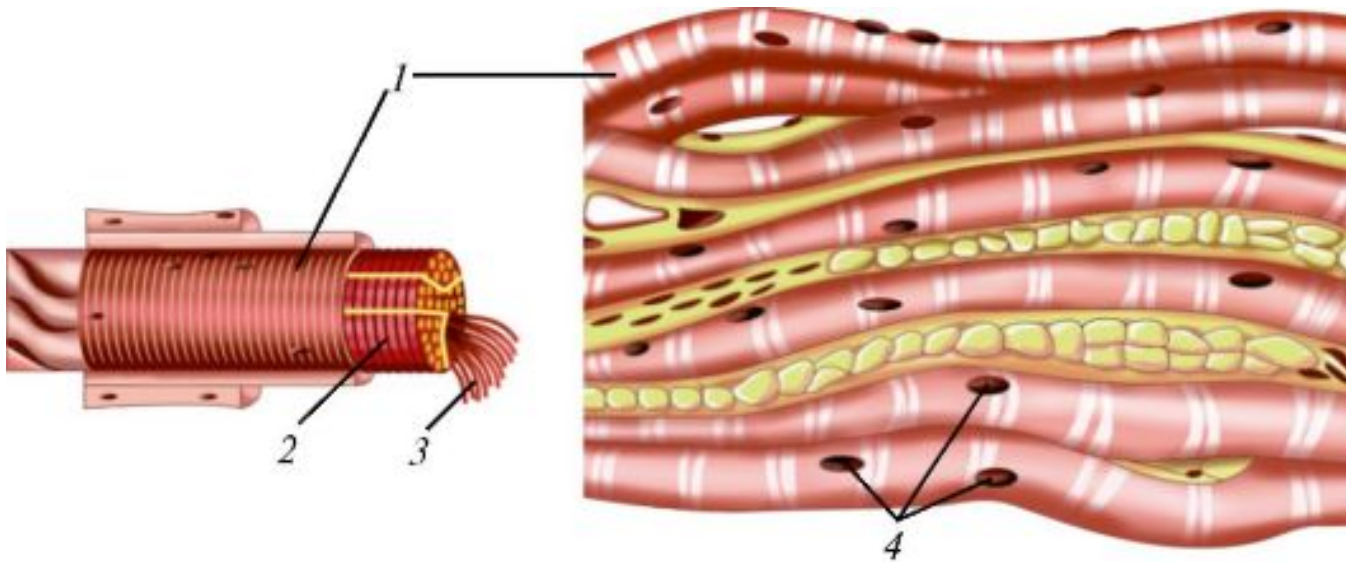
Сарко- плазма

Міофібрили

скорочувальні
елементи

Саркосоми

мітохондріальна
система

Саркомер - функціональна одиниця міофібрили

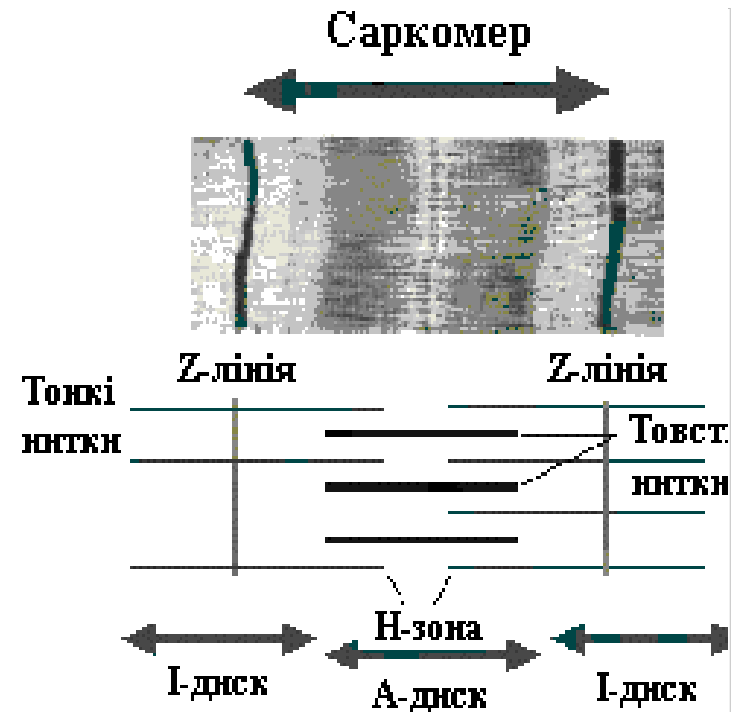
А-диски – анізотропні, темні

- Тонкі (актинові) та товсті (міозинові) нитки.
- Подвійне променезаломлення.
- При скороченні не змінюють розмір

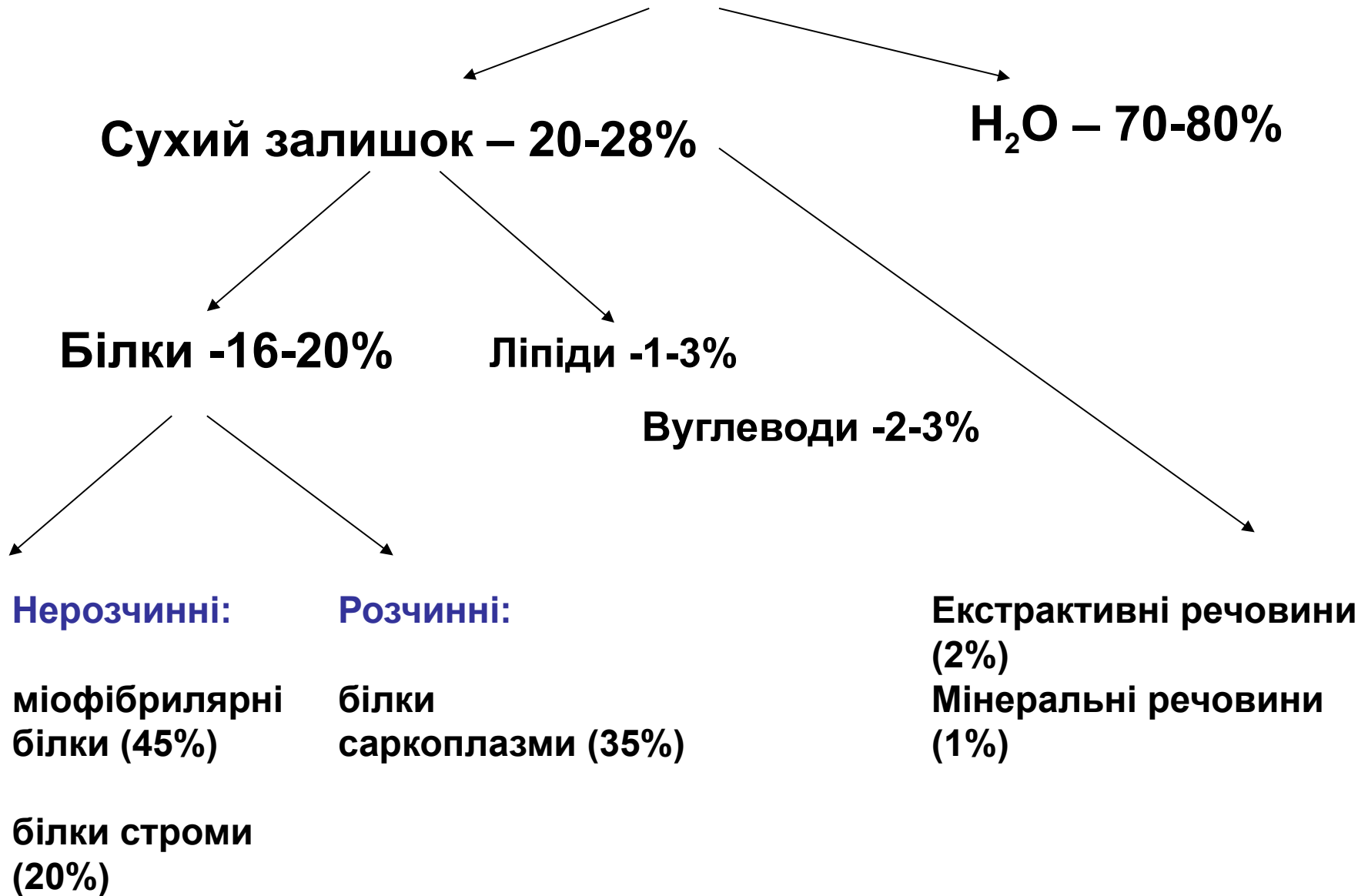
I-диски – ізотропні, світлі

- Лише актинові нитки.
- Діляться на дві частини Z-лінією
- Не мають подвійного променезаломлення.
- При скороченні зникають - “ковзання актину вздовж міозину”

- **H-зона - центральна зона А-диску**
- Містить лише міозин
- Менша оптична щільність

Хімічний склад м'язів

Білки м'язів

Саркоплазматичні

Міоген:

- **Ферменти** - глікогенфосфорилаза, ферменти гліколізу, КФК, аденілаткіназа

- **Міоглобін**

- **Міоальбумін**
- **Парвальбумін (+ Ca²⁺)**

Міофібрилярні:

А. Скоротливі:

- міозин, актин, актоміозин

Б. Регуляторні:

- Тропоніновий комплекс (тропоніни I, C, T)
- Тропоміозин

α-актинін – компонент Z-лінії саркомерів

Білки строми:

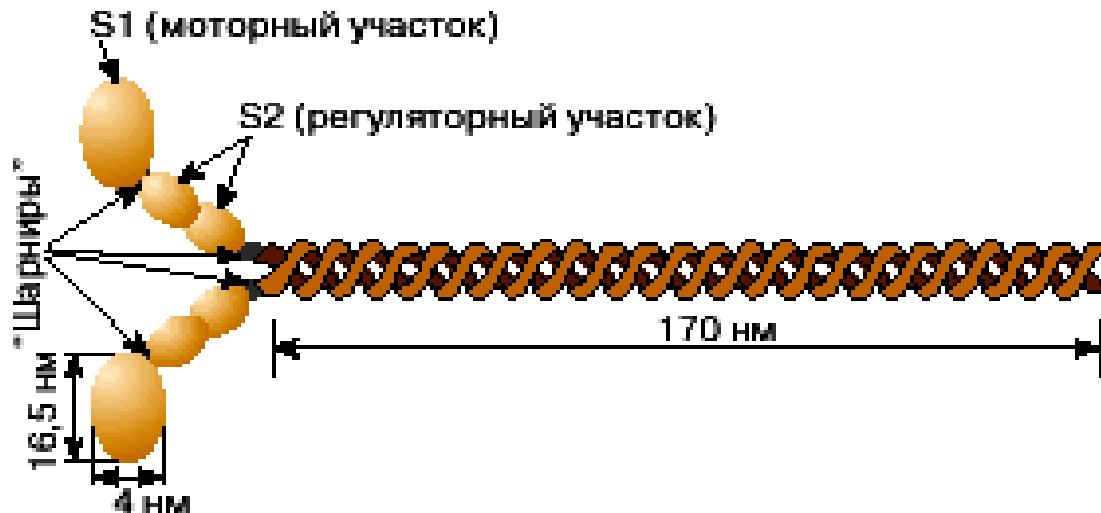
- колаген, еластин,
- нейрокератин

Міозин (54%) – основа товстих ниток

- 2 важких ланцюги (2 α -спіралі), на N-кінці – глобулярна голівка
- 4 легких ланцюги

Функції :

- **Структурна:** утворюють міозинову нитку (≈ 400 молекул міозину “хвіст у хвіст”)
- **Каталітична:** голівка міозину має АТФ-азний центр, який приєднує та розщеплює АТФ
- **Контактна:** голівка міозину має центр для з'єднання з актином

Білки тонких ниток

Актин (25%):

G-актин

(глобулярний,
 $d=5$ нм)

F-актин –

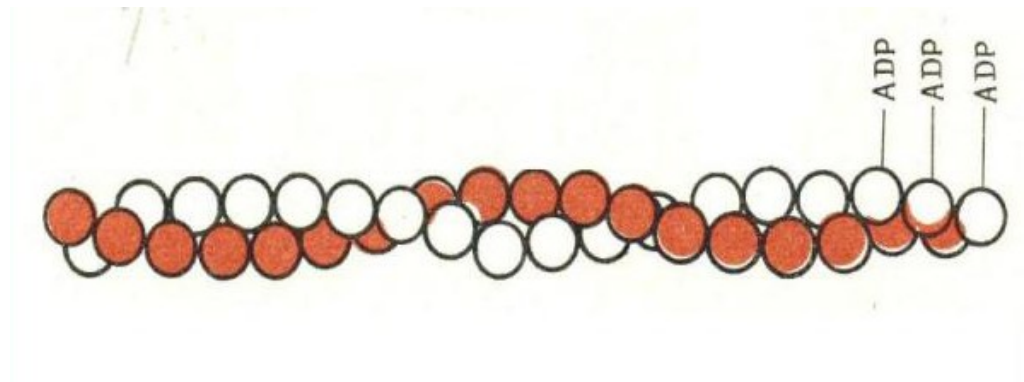
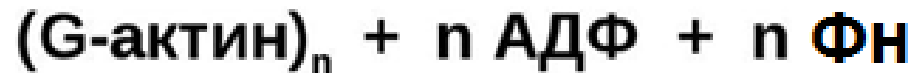
фібрилярний

(полімер G-актину),

сполучений з

тропоміозином

та тропонінами

Білки тонких ниток

Тропоміозин –

паличкоподібні молекули з 2 ланцюгів (α та β).

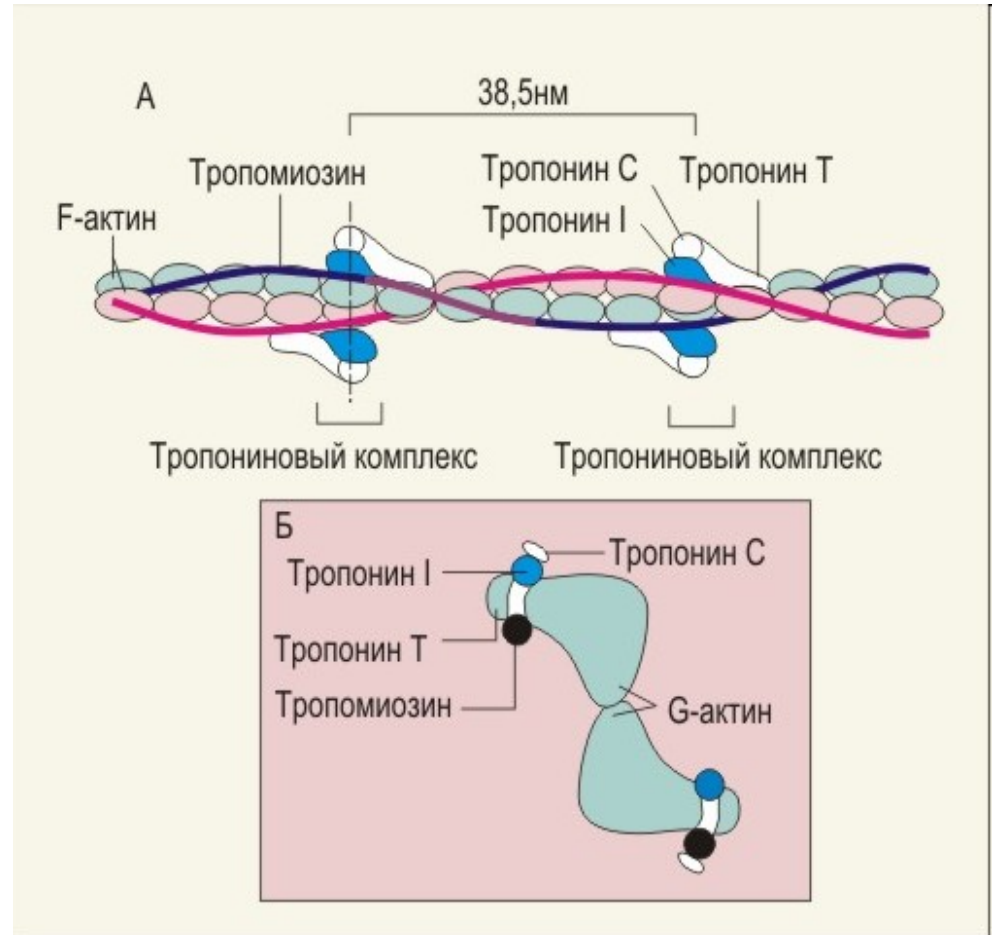
Розміщується між 2 ланцюгами F-актину (1 мол. контактує з 7 мол. G-актину)

Тропоніновий комплекс:

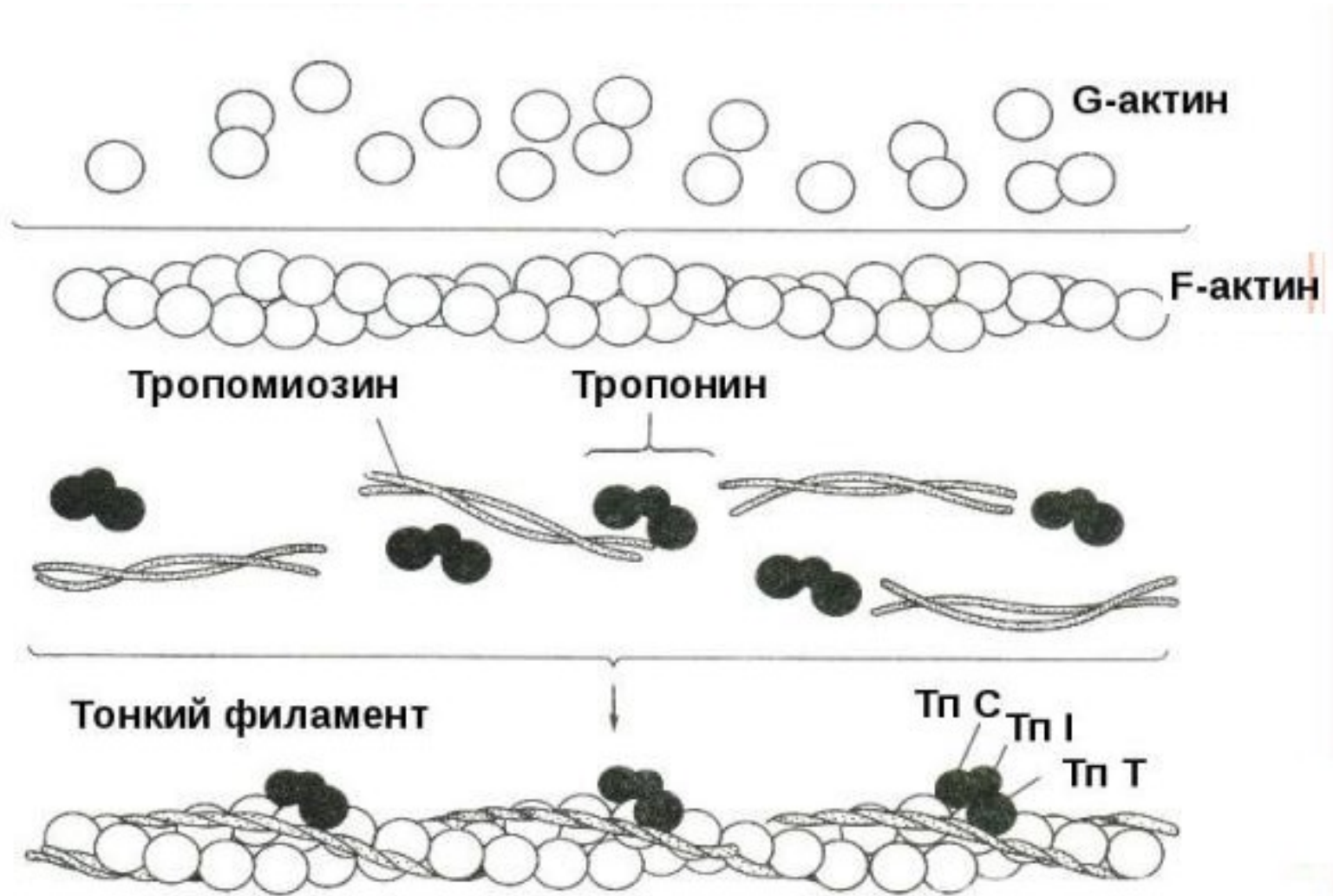
TnT – взаємодіє з тропоміозином

TnI – взаємодіє з актином (блокує його зв'язування з голівкою міозину)

TnC – Ca-зв'язуючий білок (по типу кальмодуліну)

Збирання тонкого філаменту

Екстрактивні речовини м'язів

Азотвмісні

- АТФ, АДФ, АМФ
- **Креатин, креатинін, креатинфосфат**
- Карнітин
- **Карнозин, ансерин** – дипептиди (↑ частоту м'язових скорочень, активують роботу іонних насосів, ↑ АТФ-азну активність міозину, антиоксиданти)
- Амінокислоти (глу, глн, ала та ін.)
- NH_3 , сечова кислота, сечовина

Безазотисті:

Вуглеводи:

- глікоген 0,3-0,7% (спортсмени – 2-4%)
- глюкоза
- метаболіти - ПВК, лактат та ін.

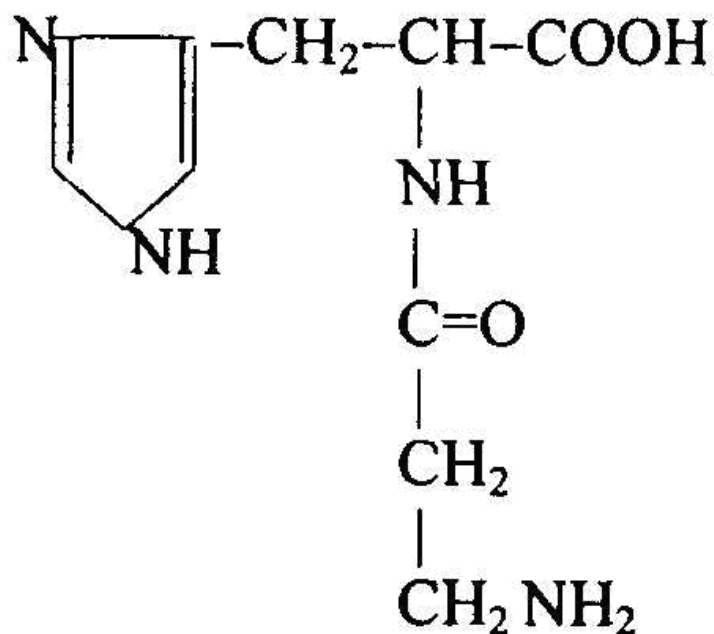
Ліпіди:

- Фосфоліпіди
- Тригліцериди
- Холестерин
- Жирні кислоти

Мінеральні речовини:

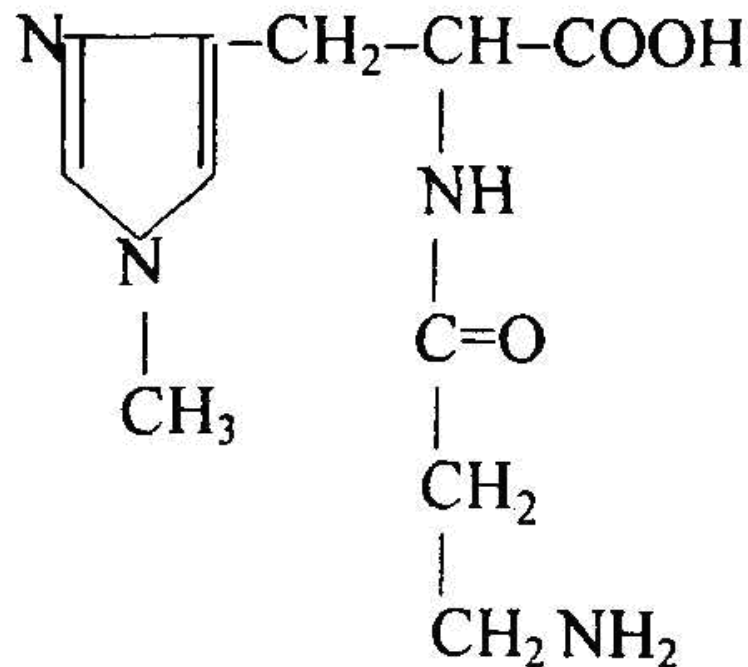
Na, K, Cl, Ca, Mg, Mn, Zn

Карнозин

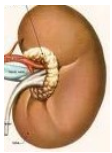

β-аланіл-L-гістидин

Ансерин

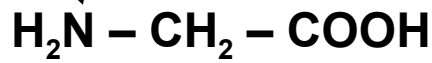
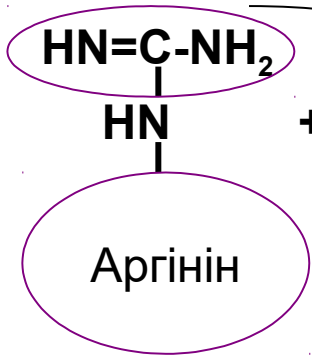

β-аланіл-L-метилгістидин
(N-метилкарнозин)

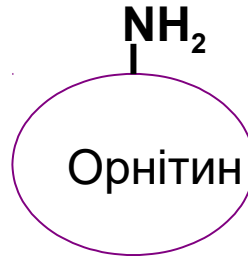

1

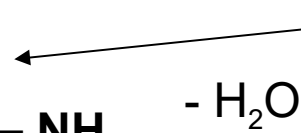
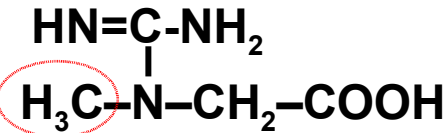
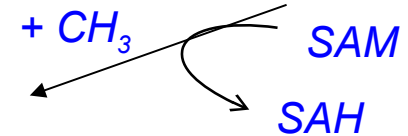
Синтез креатину

Гліцин

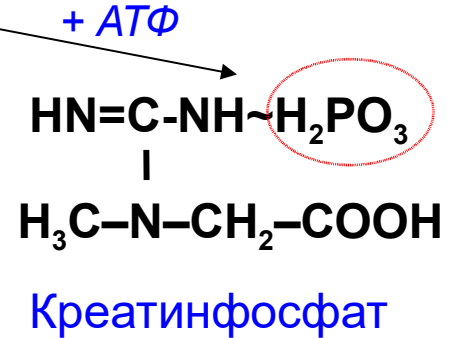

2

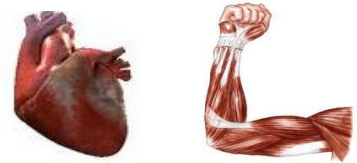

1-2 г/добу

Екскреція з сечею

3

Джерела АТФ у м'язах

Субстрати: глікоген, глюкоза, жирні кислоти, кетонові тіла

Енергопостачаючі процеси:

💣 Перші 2-3 сек - клітинні запаси АТФ

💣 3-20 сек - креатинфосфокізна реакція (КФК):

💣 Короткотривала робота – анаеробний гліколіз, глікогеноліз:

💣 Помірна тривалість роботи – аеробний гліколіз:

💣 Тривала робота – окиснення жирних кислот

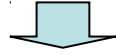
💣 В “екстремальних” умовах - міокіназний (*аденілаткіназний*) шлях:

Молекулярні механізми м'язового скорочення

1. Ініціація

Нервовий імпульс

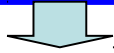
Вивільнення ацетилхоліну

↑ проникності м'язового волокна для Na^+ ,
деполяризація, потенціал дії

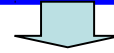
Вихід Ca^{2+} з цистерн та трубочок ($10^{-8} \rightarrow 10^{-5}\text{M}$)

взаємодія Ca^{2+} з ТnC,
зміна конформації
тропонінового комплексу
(відхилення на 20°)

звільнення ділянок
для взаємодії актину та міозину

нейтралізація заряду
АТФ, зближення АТФ з
АТФ-азою голівки міозину

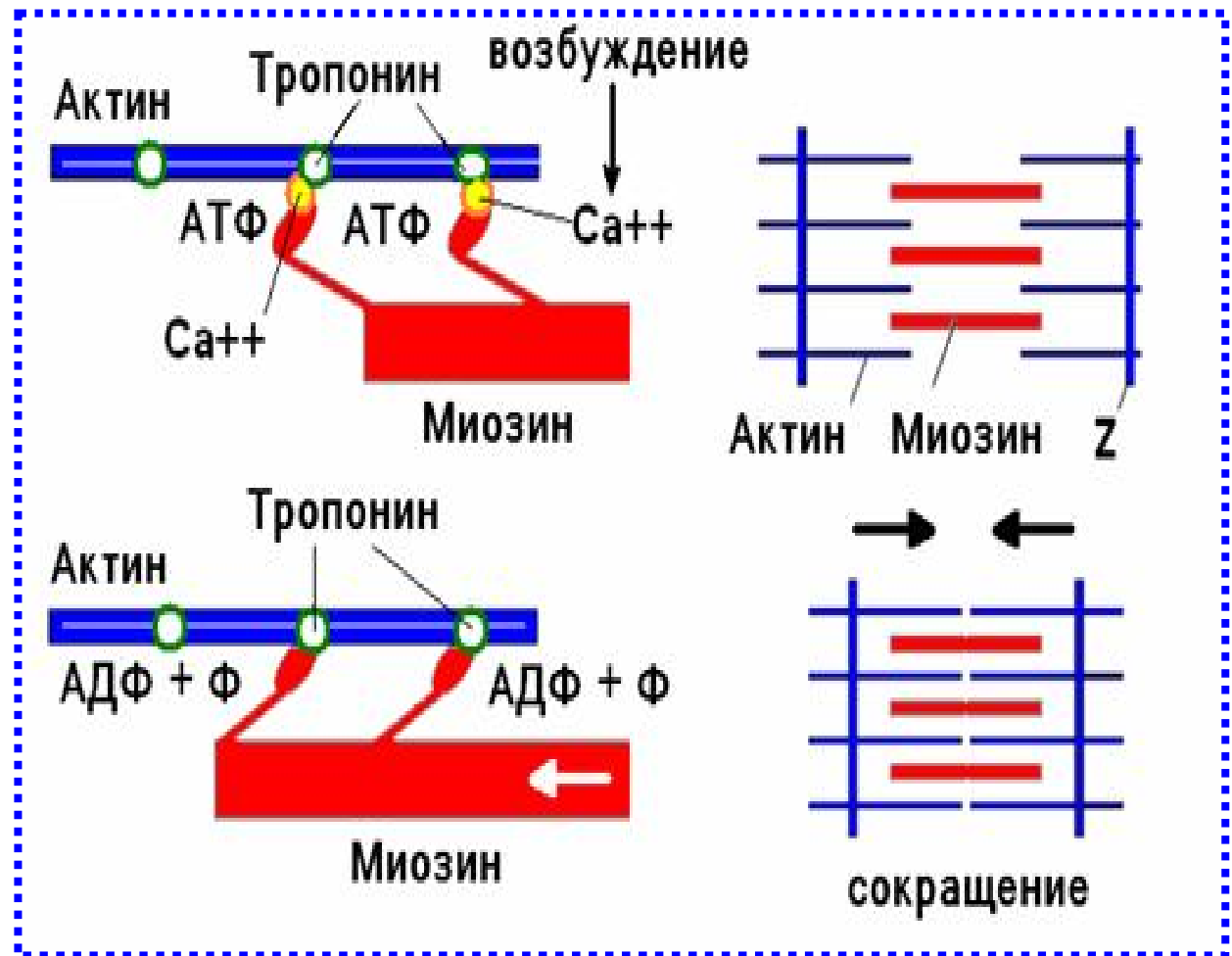
$\text{АТФ} \rightarrow \text{АДФ} + \text{Фн}$
(зв'язані з голівкою міозину)

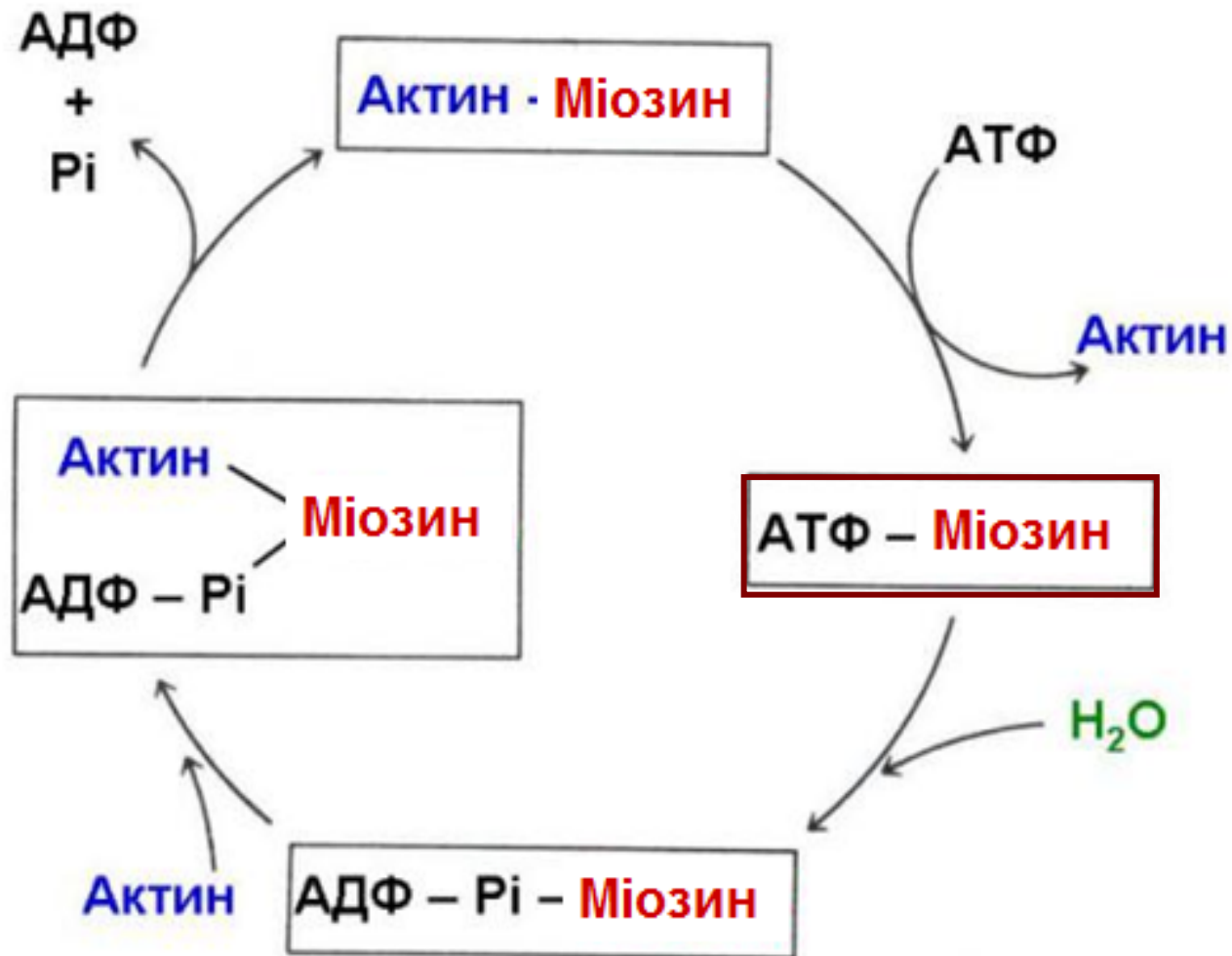
- Актин приєднується до голівки міозину → «місток»
- Відщеплення АДФ і Фн від міозину → нахил голівки на 45° відносно актину
- Приєднання нової АТФ до голівки міозину → відщеплення АТФ-міозину від актину →

- Ковзання ниток “актин - міозин” на 1 крок

- Приєднання іншої голівки міозину до нового актинового центру

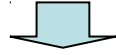

Хімізм м'язового скорочення

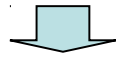

Етапи м'язового розслаблення

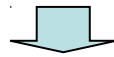
Закінчення нервового імпульсу

Закачування Ca^{2+} у цистерни та трубочки
Са-АТФазою (2 мол. АТФ на 1 іон Ca^{2+})
($10^{-5} \rightarrow 10^{-8}\text{M}$)

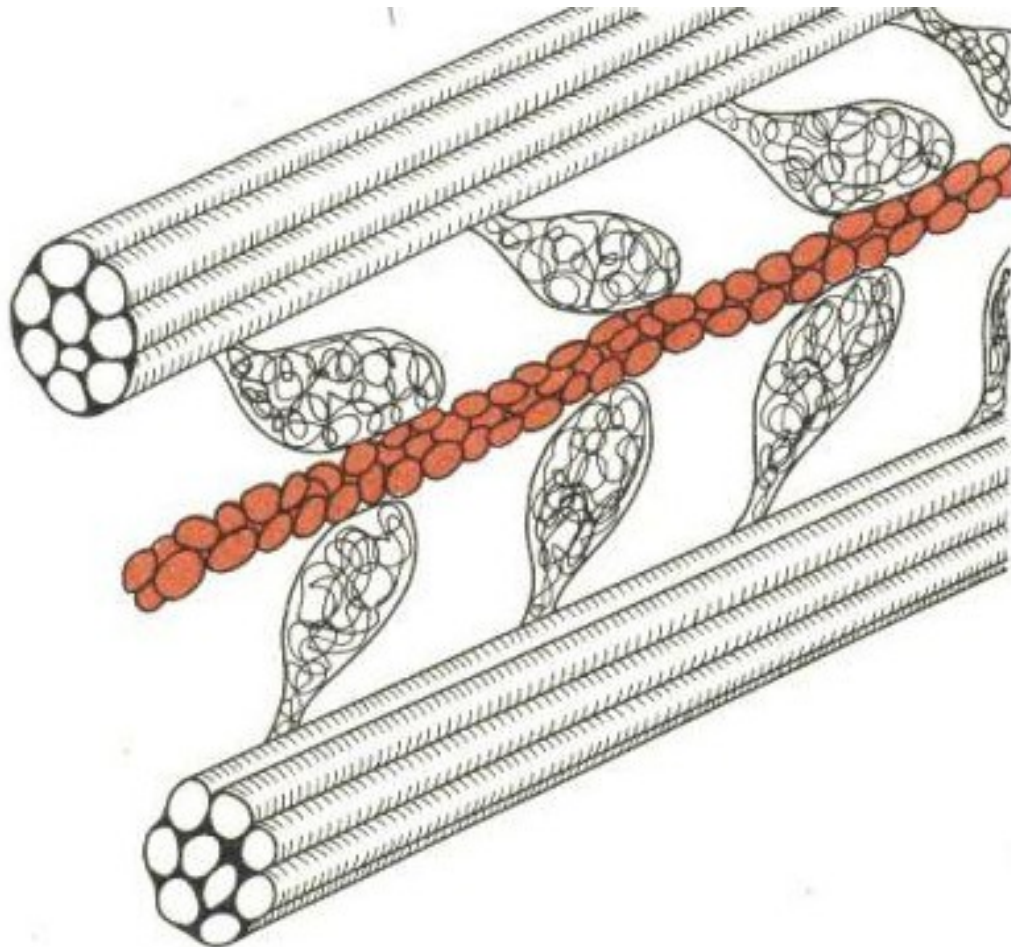

Повернення тропонінового комплексу
у вихідне положення

Закриття ділянок взаємодії актину та міозину
розрив актино-міозинового містка

**За нестачі АТФ місток між актином і міозином
не розщеплюється → контрактура м'язів.
Розвиток трупного залякання після смерті !!!**

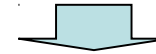
Червоні м'язи “м'язи-марафонці”

- ☹ багато міоглобіну
- ☹ багато мітохондрій
- ☹ аеробне окиснення глю
- ☹ невисока АТФ-азна активність міозину
- ☹ скорочуються повільно, тривало, без втоми

Білі м'язи “м'язи-спринтери”

- ☹ мало міоглобіну
- ☹ мало мітохондрій
- ☹ багато глікогену
- ☹ анаеробний глікогеноліз
- ☹ скорочуються швидко
- ☹ швидко втомлюються

Гладенькі м'язи

- ☹️ **Повільні** (*швидкість скорочень в 100-1000 разів менша, ніж у смугастих*)
- ☹️ **Ca²⁺ надходить в саркоплазму з міжклітинного простору і зв'язується з кальмодуліном**
- ☹️ **Комплекс “4 Ca²⁺- кальмодулін” активує кіназу легких ланцюгів міозину (ККЛ), яка фосфорилує міозин**
- ☹️ **Міозин-АТФ взаємодіє з актином і запускається цикл скорочення**

Міокард

- ☹️ подібний до червоних смугастих м'язів
- ☹️ аеробний енергетичний обмін
- ☹️ головний субстрат – жирні кислоти
- ☹️ після їжі та при фіз. навантаженні - глюкоза та лактат
- ☹️ Ca^{2+} надходить з екстрацелюлярного простору
- ☹️ Висока активність **КФК-МВ** -
  - швидке реагування на нестачу АТФ,
  - доставка АТФ від мітохондрій до міофібрил

Тренування

Короткочасне
навантаження

Тривале
навантаження

↑ газообмін,
↑ запаси АТФ, глікогену,
креатинфосфату,
↑ вміст білків, ансерину,
карнозину

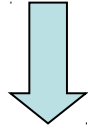
↑ активність ферментів
анаеробного гліколізу

↑ активність ферментів
аеробного окиснення глюкози
та жирних кислот, ЦТК

Втома

↓ запасів АТФ, глікогену,
креатинфосфату
↓ чутливості мембран
до ацетилхоліну
**Накопичення лактату
в м'язах та плазмі крові!!!**

Гіподинамія

атрофія м'язів
↑ розпаду білків
↓ активності аеробних
процесів
↓ запасів глікогену та АТФ
↑ вмісту лактату
↑ ліпогенезу

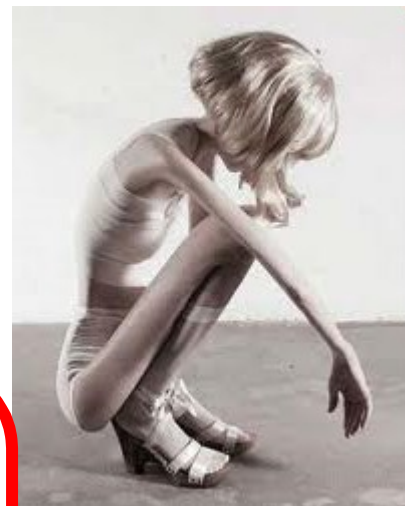

Біохімічні ознаки патології м'язів

Дистрофія, атрофія
Метаболічні міопатії
Міостенії, міозити

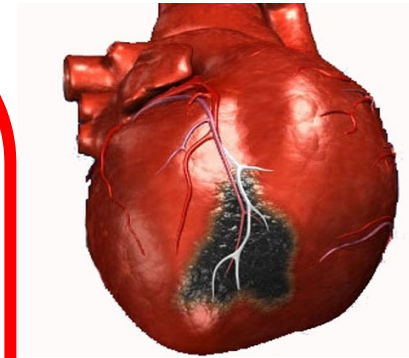
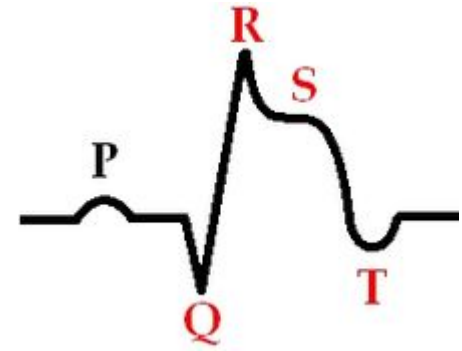
↑ активності КФК-ММ в крові
↑ вмісту **креатину** в крові та сечі (креатинемія, креатинурія)

Біопсія м'язів:

- ↓ вмісту міофібрилярних білків
- ↑ вмісту строми та саркоплазматичних білків
- ↓ вмісту АТФ та ↓ АТФ-азної активності міозину
- ↓ вмісту креатину та креатинфосфату
- ↓ вмісту мітохондрій

Маркери ураження міокарду

В плазмі крові:

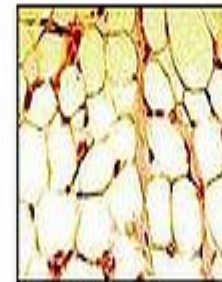
- ↑ активності КФК-МВ – через 2 год
- ↑ активності АСТ – через 6-8 год
- ↑ активності ЛДГ_{1,2} – через 8-12 год
- ↑ вмісту **тропоніну Т та І**

Сполучна тканина – 50% маси тіла

- Власне сполучна тканина (шкіра, підшкірна жирова клітковина, фасції, сухожилки та ін.)
- Кісткова тканина, зуби
- Хрящова тканина
- Кров

Areolar connective tissue

Adipose tissue

Fibrous connective tissue

Blood

Osseous tissue

Hyaline cartilage

Захисна:

Механічний бар'єр
Імунний захист

Опорна:

- кістки, хрящі
- сухожилки, фасції

Пластична,
репаративна
(рубці)

Функції та склад сполучної тканини

Депо жирів, вітамінів,
гормонів, пігментів
(меланіни, порфірини,
гемосидерин, білірубін)

Трофічна
(метаболічна)

Екстрацелюлярний матрикс

Клітинні
елементи

Фібрилярні
структури
колаген, еластин

Міжклітинна
речовина
*протеоглікани,
глікопротеїни*

Клітини сполучної тканини

Постійні

Фібробласти
Ретикулоцити
Хондроцити
Остеобласти

**Синтез
біополімерів
(колагену,
протеогліканів)
ферментів,
ЦИТОКІНІВ**

Гістіоцити
(макрофаги)
Тканинні базофіли

**Фагоцитоз, синтез Рg,
інтерферону, лізоциму,
цитокінів,
Депо БАР (гістаміну,
серотоніну), гепарину,
лізосомальних
ферментів**

Транзитні

Лейкоцити

**Запалення,
Імунітет
Синтез Іg**

Міжклітинна (основна) речовина

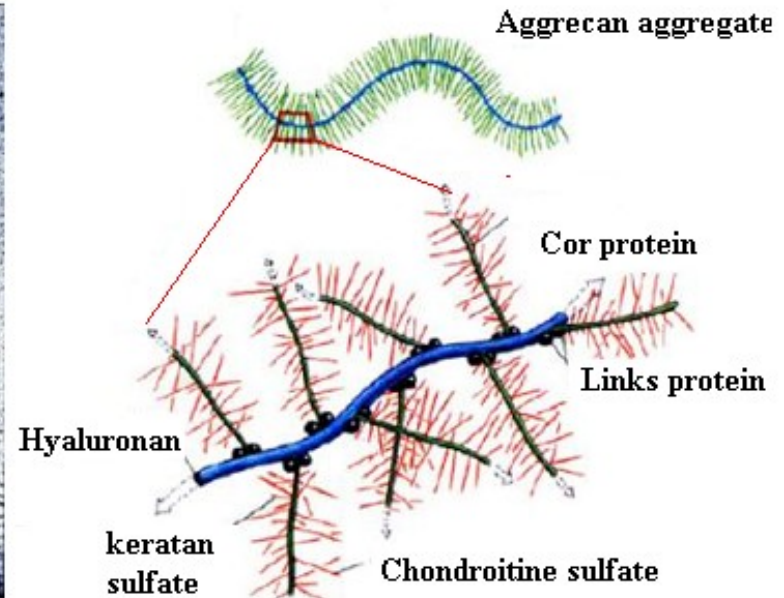
H_2O
70%

Протеоглікани

Глікопротеїни

Глікозаміноглікани (ГАГ) - 7 типів

Білок

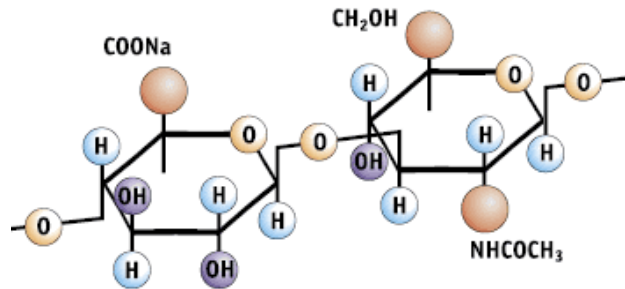
ГАГ відрізняються за мономерами, типом глікозидних зв'язків, кількістю сульфатних груп
ГАГ - поліаніони, утворюють гелі

Тип ГАГ	Уронова кислота	Аміноцукор	Зв'язок в дисахаридній одиниці	Зв'язок між дисахаридними одиницями
Гіалуронова к-та	Глюкуронова к-та	N-ацетилгалактозамін	$\beta(1-3)$	$\beta(1-4)$
Хондроїтин-4-сульфат	Глюкуронова к-та	N-ацетилгалактозамін-4-сульфат	$\beta(1-3)$	$\beta(1-4)$
Хондроїтин-6-сульфат	Глюкуронова к-та	N-ацетилгалактозамін-6-сульфат	$\beta(1-3)$	$\beta(1-4)$
Дерматансульфат	Ідуоронова к-та	N-ацетилгалактозамін-4-сульфат	$\alpha(1-3)$	$\beta(1-4)$
Кератансульфат	Галактоза	N-ацетилглюкозамін-6-сульфат	$\beta(1-4)$	$\beta(1-3)$
Гепарансульфат	Глюкуроніл-2-сульфат ідуроніл-2-сульфат	N-ацетилглюкозамін-6-сульфат	$\alpha(1-4)$	$\beta(1-4)$
Гепарин	Глюкуроніл-2-сульфат ідуроніл-2-сульфат	N-ацетилглюкозамін-6-сульфат	$\alpha(1-4)$	$\beta(1-4)$

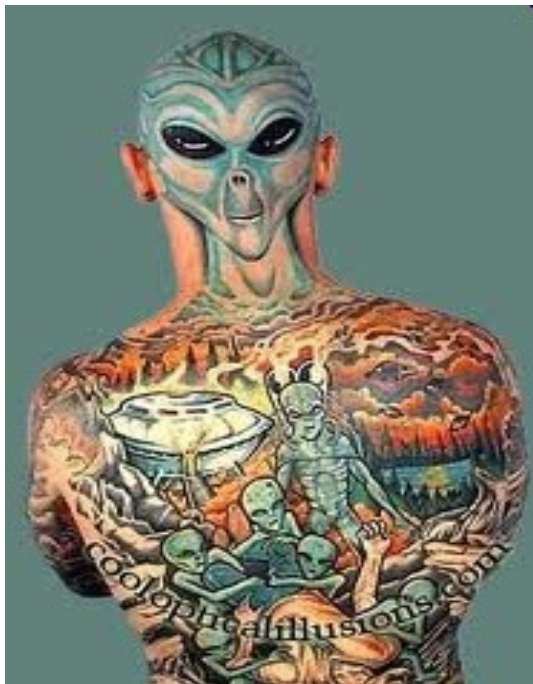
Яка речовина, що міститься у сполучній тканині, обмежує поширення барвника та робить можливим такий вид «живопису» як татуювання?

Гіалуронова кислота!

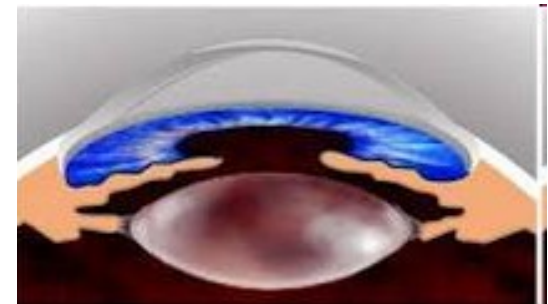
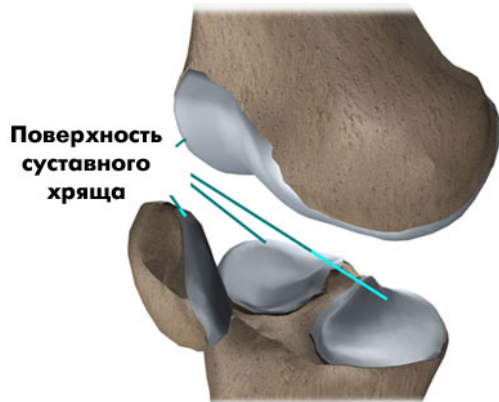
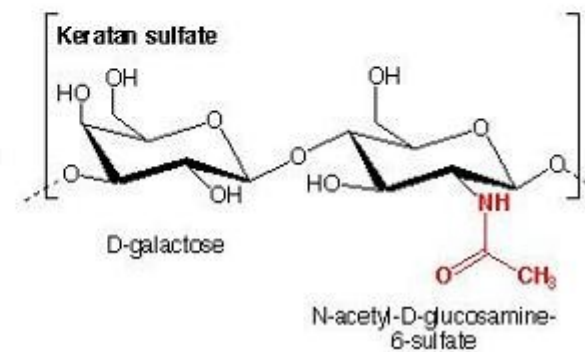
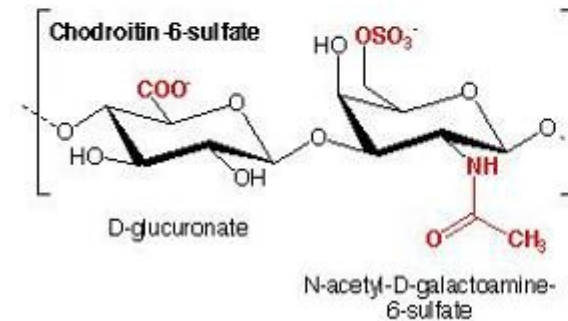
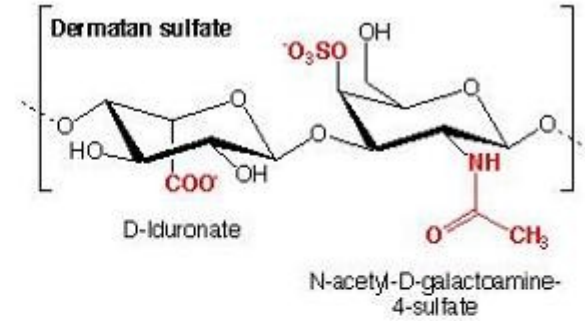
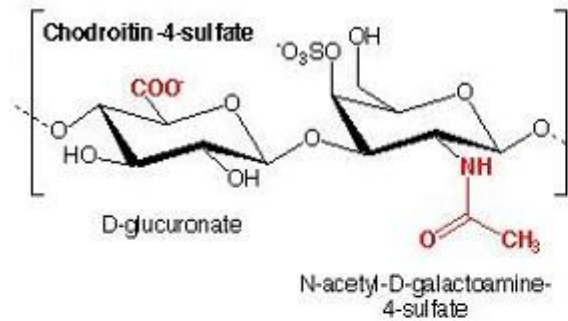

[глюкуроновая кислота β (1 $\rightarrow$ 3) N-ацетилглюкозамін]

- ☹️ Висока в'язкість розчинів гіалуронової к-ти (1 мол зв'язує 1000 мол H_2O)
- ☹️ Простір для міграції клітин під час морфогенезу
- ☹️ Суглобове мастило
- ☹️ В косметології - зволожувач ("ефект памперса")

Хондроїтин- дерматан- кератан- сульфати

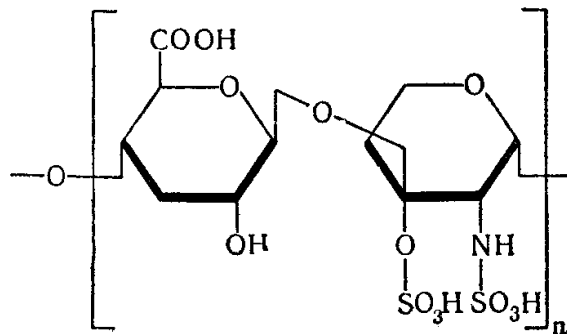
Рогівка, кришталік

Гепарин

Антикоагулянт

гальмує перетворення протромбіну в тромбін, посилює дію антитромбіну III, зв'язує фактори IX та XI)

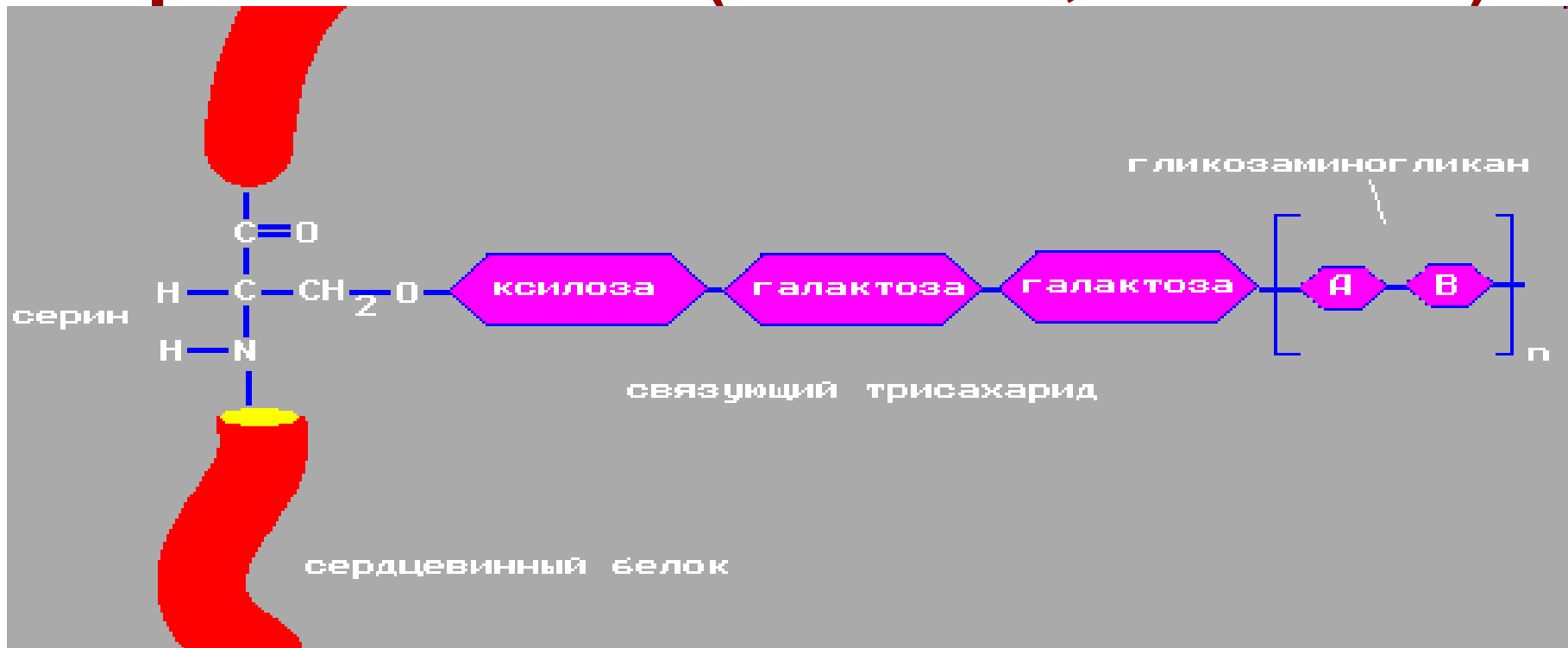
Активує ліпопротеїнліпазу ендотелію, гідроліз ХМ та ЛПДНЩ (фактор “просвітлення” плазми)

*[глюкуроніл-2-сульфат $\alpha(1\rightarrow4)$
N-ацетилглюкозамін-6-сульфат]*

Протеоглікани (95% - ГАГ, 5% - білок)

- **агрікани** – великі агреговані ПГ (містять хондроїтинсульфати)
- малі неагреговані ПГ (декорін, біглікан, люмікан).

Глікопротеїни (білок – 60%, вуглеводи - 40%)

Адгезивні білки

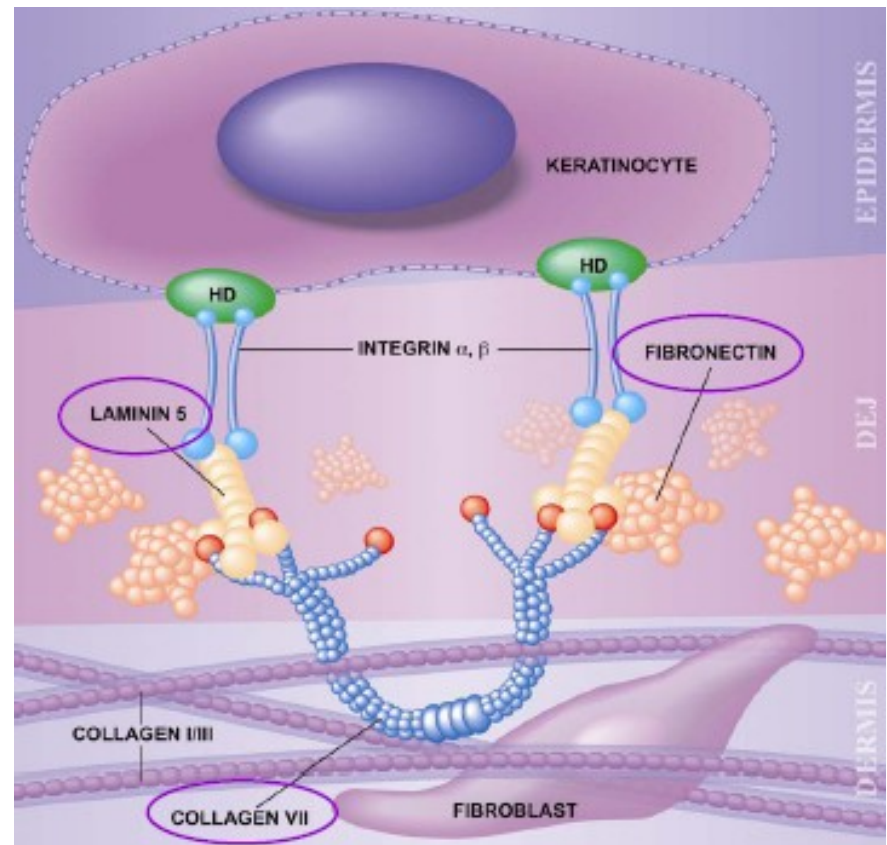
• Фібронектин

“молекулярний клей”

- клітинна адгезія
- участь в зсіданні крові, зв'язує фібрин
- участь в фагоцитозі

• Ламінін

- взаємодія з базальними мембранами, клітинами

Обмін протеогліканів

Синтез:

білок - на рибосомах

ГАГ – в апараті Гольджи з участі глікозилтрансфераз та віт А

Катаболізм: в лізосомах

- білок розщеплюють катепсини

- ГАГ розщеплюють:

- ендоглікозидази (гіалуронідаза)
- екзоглікозидази (нейрамінідаза)
- сульфатази

Регуляція:

- СТГ, Віт С – активація синтезу ПГ
- ГКС, дефіцит інсуліну – пригнічення синтезу та активація катаболізму ПГ

Порушення обміну протеогліканів

Мукополісахаридози

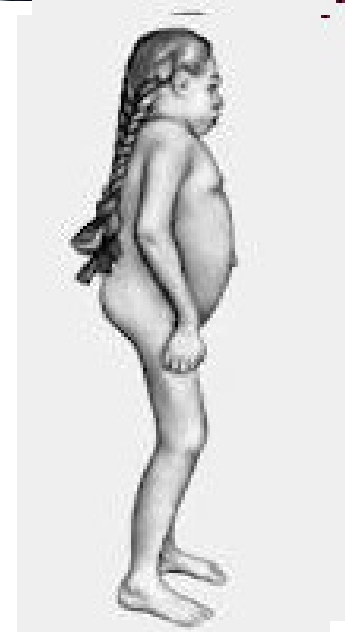
– дефіцит глікозидаз,
“лізосомальні хвороби”:

- накопичення ГАГ в лізосомах
- ↑ екскреція ГАГ з сечею
- низький зріст
- деформації скелету, малорухомі суглоби
- мутна рогівка ока та ін.

Синдром Гулера (дефіцит α -L-ідуронідази)

- ❖ Скароцефалія, коротка шия
- ❖ Деформація носової перетинки
- ❖ Відставання в рості
- ❖ Кіфоз хребта – “котяча спина”
- ❖ Деформація кисті – “котяча лапа”

Колаген – фібрилярний білок, глікопротеїн

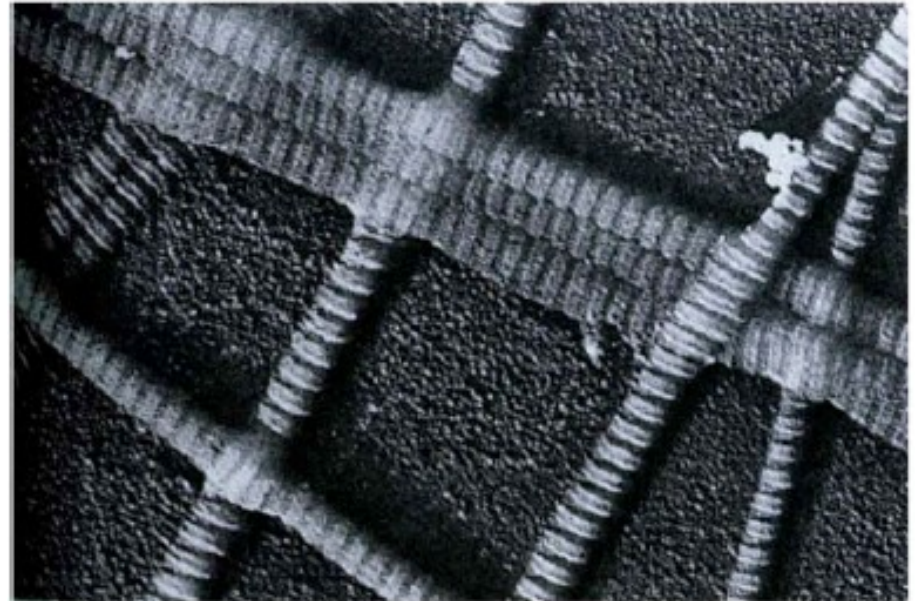
I тип – кістки, шкіра,
сухожилки, рогівка
(90%)

II – суглобовий хрящ

III – стінки судин

IV – базальна
мембрана

**Надає тканинам
міцність та
еластичність**

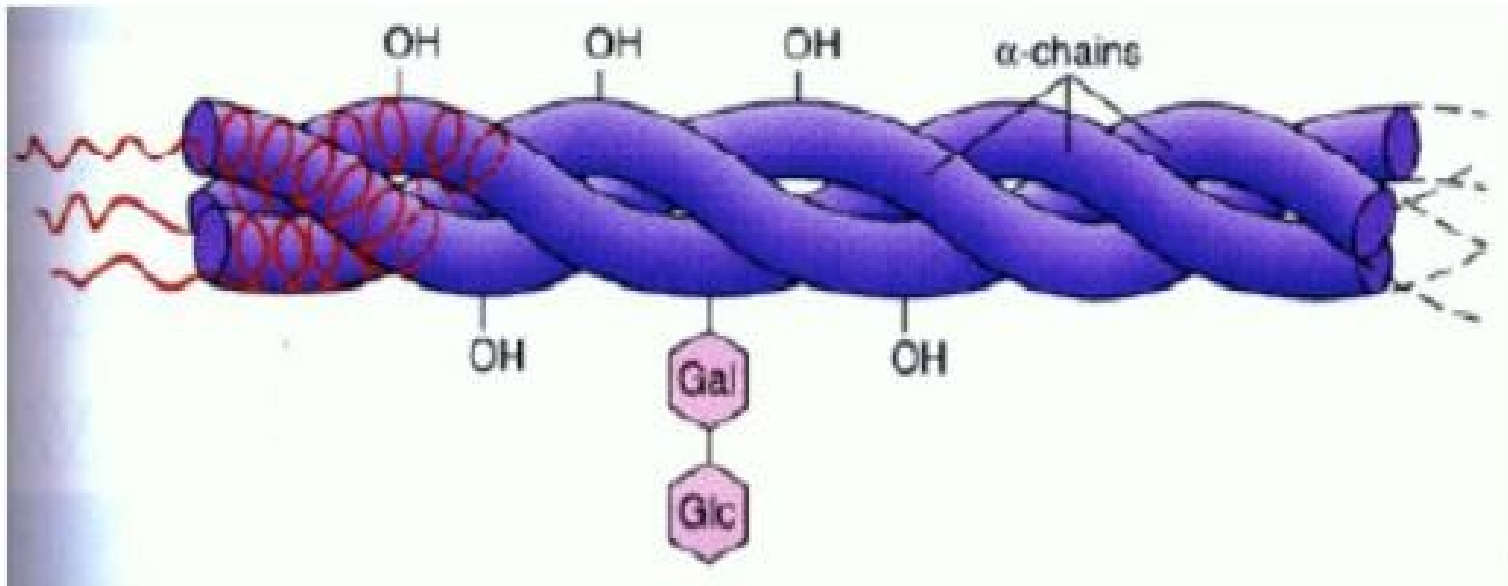
**Колаген – 50 % білків тіла
(за масою)
19 типів колагену
кодують різні гени**

Молекула колагену = **тропоколаген**

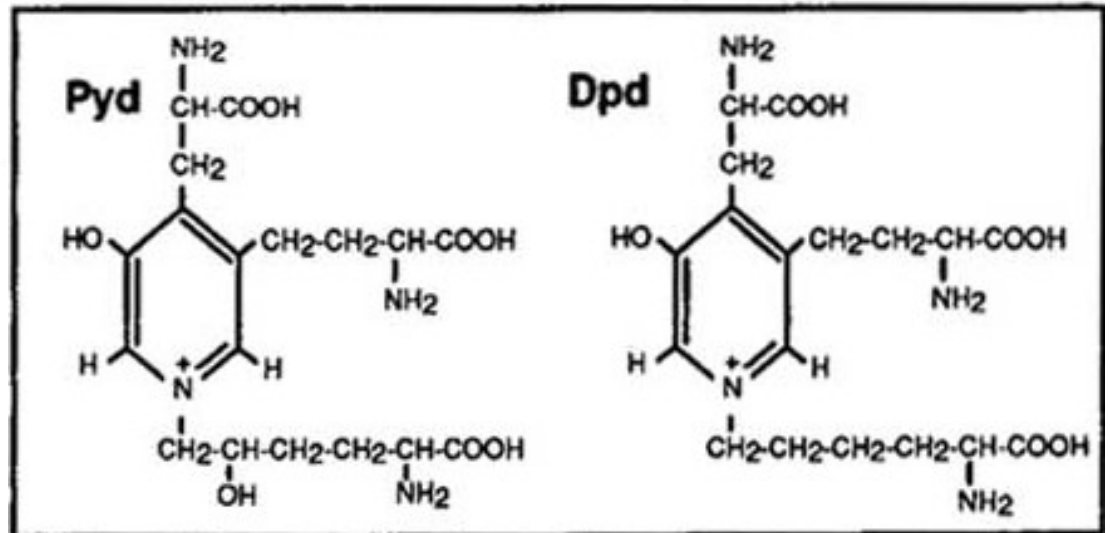
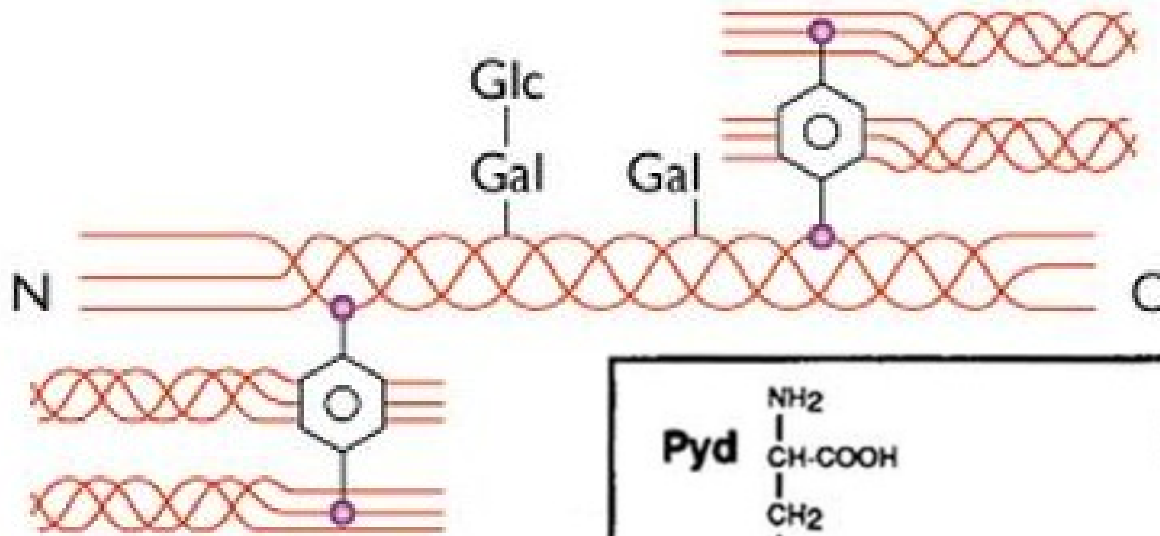
(300 нм x 1,5 нм, Mr = 300 kD)

- ☹️ Спіраль з 3-х білкових ланцюгів 2-х видів ($\alpha 1$ та $\alpha 2$)
- ☹️ 33% гліцину, 21% проліну та **оксипроліну**, багато лізину та **оксилізину**
- ☹️ Повтори: гліцин-**X**-пролін; гліцин-**X**-оксипролін
- ☹️ До оксилізину приєднані вуглеводи (глю, гала)

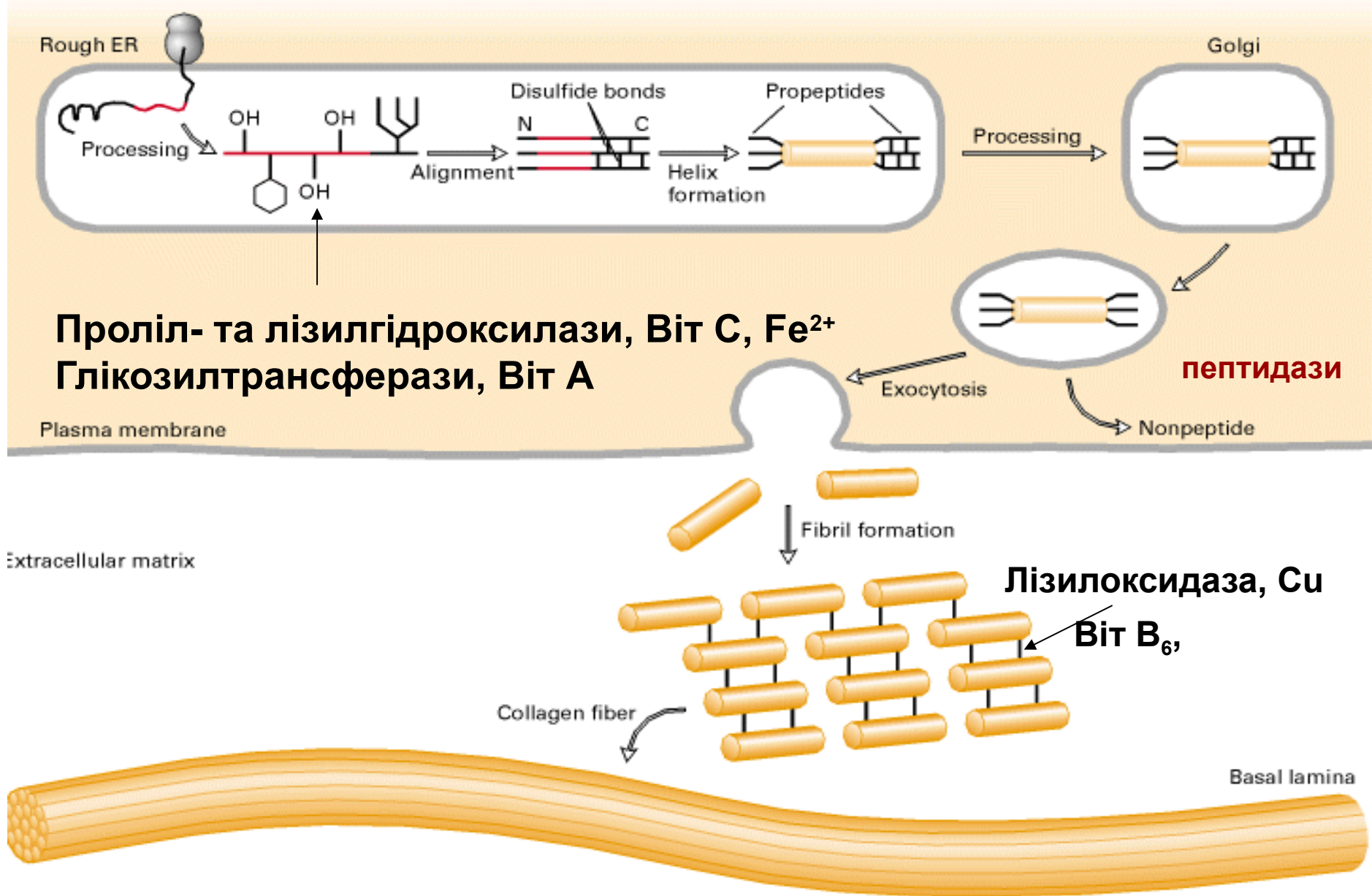

☹️ **Піридинові зшивки** (між залишками лізину та оксилізину)

☹️ Їх вміст в крові та сечі значно зростає при резорбції кістки (остеопороз)

Синтез колагену

Проліл- та лізилгідроксилази, Віт С, Fe²⁺
Глікозилтрансферази, Віт А

пептидази

Лізиоксидаза, Cu
Віт В₆

Катаболізм колагену

```
graph TD; A[Катаболізм колагену] --> B[Ферменти: Колагенази, Желатинази, Матриксні металопротеїнази]; A --> C[Активатори колагеназ: плазмін, калікреїн, катепсин В, прозапальні цитокіни]; B --- D[Регуляція: СТГ, Віт С, естрогени, ТФР-β – стимулюють синтез колагену та проліферацію фібробластів, ГКС - пригнічують синтез колагену, ↓ активність проліл- та лізил-гідроксилаз, ↓ проліферацію фібробластів]; C --- E[Маркери деструкції колагену: ↑ вміст оксипроліну, оксилізіну, глікозидів оксилізіну, пірідинових зшивок в крові та сечі (ревматизм, ревматоїдний артрит, остеоартроз)];
```

Ферменти:

Колагенази

Желатинази

Матриксні

металопротеїнази

Активатори колагеназ:

плазмін

калікреїн

катепсин В

прозапальні цитокіни

Регуляція:

СТГ, Віт С, естрогени, ТФР-β – стимулюють синтез колагену та проліферацію фібробластів ,

ГКС - пригнічують синтез колагену,

↓ активність проліл- та лізил-гідроксилаз,

↓ проліферацію фібробластів

Маркери деструкції колагену :

↑ вміст **оксипроліну**, оксилізіну, глікозидів оксилізіну, пірідинових зшивок в крові та сечі

(ревматизм, ревматоїдний артрит, остеоартроз)

Вікові особливості обміну колагену

Молоді (10-20 років):
активний обмін колагену
висока еластичність
та пружність колагену
більше розчинного
“молодого” колагену

Старіння:

- ↓ синтезу колагену
- ↑ активності колагеназ
- ↑ кількості “зшивок”
- ↓ еластичності колагену

Мутації генів колагену (>400)

I тип COL

**Дефекти кісток:
незавершений
остеогенез,
остеопороз**

II тип COL

**Дефекти хрящів:
хондродисплазії,
остеоартроз**

III тип COL

**Дефекти судин,
аневризми,
синдром Елерса-Данлоса**

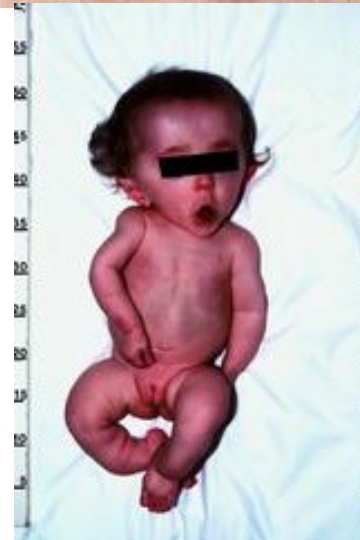
IV тип COL

**Дефекти базальної мембрани:
синдром Алпорта
(ураження нирок)**

VII тип COL (якірні фібрили в базальних мембранах)
– розшарування шкіри (пухирі) та рубці

Недосконалий остеогенез (osteogenesis imperfecta)

- Зниження синтезу $\alpha 1(I)$ -ланцюгів колагену I типу.
- Підвищена ламкість та деформація кісток.
- Блакитні склери.

“Тендітні діти”

Синдром Марфана – дефект фібриліну

Арахнодактилія

**Гіпермобільність
суглобів**

Ектопія кришталіку

Президент США (1861-1865)

Авраам Лінкольн

**Доліхостеномелія
Кілеподібна грудна
клітка**

Синдром Елерса-Данлоса – дефект колагену III типу, дефіцит лізилоксидази, амінопроколагенпептидази

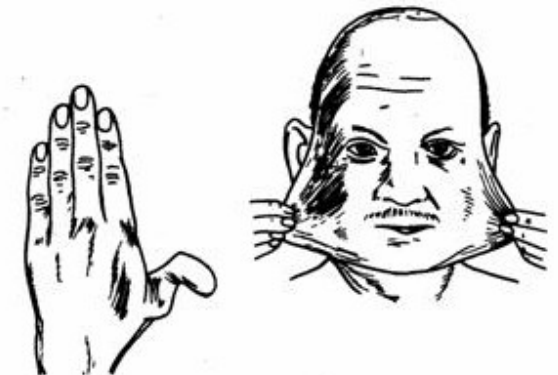

*Гаррі Тернер –
людина -"тягучка"*

**Гіперрастяжимість
шкіри**

**Гіпермобільність
суглобів**

Цинга (скорбут)

Дефіцит віт. С → **зниження активності проліл- та лізилгідроксилаз** → порушення процесингу колагену:

- зменшення вмісту **оксипроліну та оксилізіну** в проколагені
- порушення утворення фібрил

Запалення ясен, випадіння зубів, петехії

Загоєння ран, рубці

Склеродермія

**Надмірний
синтез колагену**

Фіброз легень

Фіброз та цироз печінки

